

Lesz-e nemzetben gondolkodó magyar értelmiség?

Az értelmiségi szerepkörrel járó kötelességek

Fejtegetésemet egy emlék felidézésével kezdem. Feleségem a 70. születésnapomra *Őrző a strázsán* címmel egy *Emlékkönyvvel*¹ lepelt meg, amelyben mintegy ötven személy működött közre. Az írások ihletforrása – tisztelgő jellegűktől eltekintve – a Kárpát-medencei magyarság helyzete, illetve ezzel kapcsolatban a közéleti szerepvállalás lehetősége. A kötetben közreműködő osztálytársak, tanárok, pályatársak, barátok, kollégák között volt Dénes Iván Zoltán is, aki *Az értelmiségi szerepkörrel járó kötelességek* című írásával köszöntött. Céltudatos írás, az eleve nembe talált vele, hiszen több évtizede tűnődöm azon, hogy az adott körülmények között – különös tekintettel a kisebbségi létre, Trianon örökségére, az etnikai atrocitások baljós árnyaira, előbb az „önigazgatási szocializmust építve”, majd a rendszerváltozással járó csalódások sorát elszenvedve – egy felelősségteljes értelmiséginek vajon milyen értékelveket és magatartási mintákat kell követnie. Az állampolgári lojalitás, a nemzeti hűség, a politikai korrektség, a szakmai (pszichológiai) hitelesség, az írói őszinteség együtt olyan értelmiségi szerephelyzetet jelentenek, melynek másutt sem könnyű megfelelni, hát még ebben a térségben. Így aztán érthető, hogy Dénes Iván Zoltán barátom tanulmánya szíven talált, amelyben *A szabadságszerető ember tízparancsolatát* foglalta össze. Dénes Iván Zoltán – mint Bibó egykori tanítványa és szellemi örökségének gondos ápolója – munkájában azoknak a közösségi értékelveket és magatartási mintáknak a felvázolására vállalkozott, amelyeket nagy mestere és példaképe, Bibó István a múlt század harmincas éveinek a végén a nyilvánosság előtt vállalt és képviselt. Vajon kinek és miről is szól ez a (politikai/értelmiségi) tízparancsolat?

¹ Szerk. Hódi Éva: *Őrző a strázsán. Emlékkönyv Hódi Sándor 70 éves születésnapjára. Sorsok – emberek sorozat.* Kiadó: Széchenyi István Stratégia kutató Társaság. Készült a Proleter Nyomdában Óbecsén, 2013-ban. 362 oldal.

Az új időkre és megváltozott körülményekre való tekintettel van-e még ezeknek az irányelveknek valamilyen érvényük?

A magyar beteg

Mindez annak kapcsán jutott eszembe, hogy egyre-másra hallom, olvasom, hogy minden szerencsétlenségünk az értelmiség bűne. Nagy a jajveszékelés, hogy a hajónk a történelem tengerén zátonyra futott, süllyedőben van. Természetesen azért, mert az értelmiség nem állt a helyzet magaslatán. Nemcsak a rendszerváltozás idején, hanem azt követően sem. Azok közül, akik a szétesett világ romjai fölött keseregnek, sokan csak a magyar értelmiség válságáról, bukásáról beszélnek, mások szerint viszont egyáltalán nincs is (nemzetben gondolkodó) értelmiség. Ezzel kapcsolatban az „elit” és a „nép” eltávolodásáról beszélnek, az értelmiség „szereptévesztéséről”, „belterjességéről”. Vanak aztán olyanok is, akik tudni vélik, hogy egyszerűen „kortünetről” van szó, a dolgok természeténél fogva az értelmiségnek egyre kisebb a súlya. A modern értelmiséggel nemcsak az a baj, mondják, hogy „önző módon” csak magával törődik, elfordul a közügytől, de valójában nincs is mondanivalója. Az értelmiséggel kapcsolatos sirámokkal pedig jó lesz vigyázni, mert ezek nagyjából egyidősek magának az értelmiségnek a létezésével.

Növekvő elitellenesség

Bizonyára mindebben van egy szemernyi igazság. De nem sokra megyünk vele, ha az elmúlt évek eszelős pusztítását látva „kinyílik a bicska” a zsebben. Nemcsak a hétköznapi javak szűkülése figyelmeztet arra, hogy a hajónk valahol megfeneklett, hanem csak a vak nem látja, hogy a magyar világ tárgyi és eszmei értelemben egyaránt romokban hever.

Lehet, hogy csak a keserűség szól az embe-
rekől, de a növekvő elitellenességet lehetetlen nem észrevenni. Valaki találóan azt írta, hogy a „fent levők” megvetése talán az utolsó kapocs,

amely a magyar társadalmat még összetartja. Mindenesetre szomorú jövőt jósol, ha egy népesség (társadalom) „közös minimuma” a politika- és értelmiségellenességben mutatkozik meg.

Ez a szemléletmód persze nincs túl messze a bűnbakképzéstől, ennek ellenére oda kell figyelni a közbeszédre, amely jelzi, hogy valami nincs rendben. Nem csak velünk, magyarokkal. Más népek példái talán még ijesztőbbek. Gondoljunk például a közelmúltban egymásnak eső délszláv népekre vagy az újonnan létrejött albán államra, Koszovóra. Naponta az albán menekültek ezreit szállítják Nyugat-Európa felé a vonatok, de célállomás Olaszország, Görögország, sőt maga Albánia is. A lakosság tömegével hagyja el Európa legfiatalabb országát, amely évtizedeken át küzdött szabadságáért, majd véres harcok és Szerbia bombázása után, mindössze hét éve Koszovó kikiáltotta függetlenségét. Vajon hová lett az a hihetetlen lelkesedés, optimizmus és eufória, amely a szabadság kivívásához vezetett? Vajon a közösség érdekvédelmével szemben milyen hangadó elit kerekedett felül, amely most a korábbi szabadságvágygal szemben százezreket bír rá az entitás és identitás feladására? Mondják, hatalmas a szegénység, a munkanélküliség, a korrupció, gyakoriak az áramkimaradások, akadozik a tömegközlekedés, rendszertelen a szemétszállítás. Mindez csakugyan gondot jelenthet, de alapvetően mégis arról van szó, hogy a függetlenség kikiáltása után az új elitnek nem sikerült a társadalmi életet gazdaságilag megszerveznie, és hozzá megfelelő társadalmi tudatot teremtenie. Azért a sok menekült, mert az egész társadalom átadta magát a tehetetlenségnek, vélhetően, mert a gazdasági, szellemi és politikai életben nem kaptak teret azok a nézetek, amelyek már előre jelezhetnék volna, hogy pusztán az a politikai léggömb, amelybe az új állam vezetői kapaszkodtak, ki fog pukkadni.

Ezzel a kis kitéréssel csak azt próbáltam érzékeltetni, hogy a „Fejétől búzlik a hal” alaptézis nem véletlen vált szállóigévé. Hangozzék bár korszerűtlenül, magam is azt vallom, hogy a magyarság szolgálatában álló intellektuális réteg nélkül a több sebből vérző „magyar betegnek” aligha sikerül talpra állnia. A politika és a gazdaság léggömbje, bármekkorára is próbálja azokat egyik vagy másik párt fölfújni, előbb vagy utóbb ki fog pukkadni. A mindennapok világa ugyanis az értelmiség által közvetített min-

ta, magatartáskódex, normatív társadalmi irányelvek nélkül menthetetlenül összeomlik.

Az ember nem úr és nem szolga

Visszatérve Bibóhoz, *A szabadságszerető ember tízparancsolata* című írás nyilvánvalóan olyan politikai önmeghatározás, amelyben „Bibó István a saját magával szembeni közösségi viselkedés követelményeit fogalmazta meg”, mondja Dénes Iván Zoltán.² Ennek első pontja szerint az ember nem úr és nem szolga. Az egyetemes emberi méltóság egy és oszthatatlan voltának alapkövetelményeként megfogalmazott szép gondolattal Bibó István a korabeli világ legfőbb anomáliájáról szólt, amely urakra és parasztokra oszlott. Ám papírra vetése után 60 évvel mit sem veszített érvényéből ez a gondolat, jóllehet a rendszerváltás – lényegét és következményeit tekintve – voltaképpen annak megtagadására irányult. Ma megvető lesajnálás jár annak, aki az emberi méltóság kérdését egyáltalán szóba hozza. Az elit dölyfös úrként viselkedik, amely a társadalom többségét szolgaként, szerencsétlen páriaként kezeli.

Bibó fogalmazványának második pontja arra szólít minden szabadságszerető értelmiségit, hogy ezzel a megalázó úrhatnamsággal nyíltan szálljon szembe. Annak ellenére, hogy a hatalmasságokkal való szembeszegülés sosem kockázatmentes. Jelen körülményeink között is igen nehéz, hiszen nemrég még börtön járt annak, aki gazdasági csődről, állami korrupcióról, szegénységről, a társadalmi javak igazságtalan elosztásáról vagy effélékről beszélt. Napjainkra az értelmiségiek (félelemből, kenyérféltésből) le is szoktak a nyílt és őszinte beszédéről, óvakodnak attól, hogy krízisről, korrupcióról beszéljenek, vagy attól tartanak, hogy a kommunista múlt „visszasírásának” a vádja éri őket. Így aztán semmi sem állja útját a korrupciónak, úrhatnamságnak, hatalmaskodásnak, szabad rablásnak. Márpedig *A szabadságszerető ember tízparancsolatának* harmadik pontja azt mondja ki, hogy a szabad értelmiségi semmiféle kizsákmányolást nem tűr el, magát igazából, jogából, követeléséből kiforgatni nem engedi. Ezzel szemben a hatalmi elit a különböző politikai szekértáborok mellett – többnyire igazi politikai elkötelezettség nélkül – propagandistává züllött, és a javaikból kifosztott embereket arról igyekeznek meggyőzni, hogy a nyakunkon élősködő bankároligarchia, a pénzarisztokrácia, illetve a volt gyarmattartó

² MTAKK Ms 5111/15, 16. Nyomtatásban: BIM 11. 15–17.

nagyhatalmak „jót akarnak” nekik. A negyedik pont szerint az értelmiségi kötelessége az volna, hogy örködjön a maga és mások szabadsága és egzisztenciája fölött.

A továbbiakban Bibó arról beszél, hogy az emberi szabadság és méltóság egy és oszthatatlan, és annak minden sérelme ellen együttesen kell cselekedni. Ha netán a közös fellépés elmarad, akkor a szabad értelmiséginek egyedül kell fellépnie. A hatodik és hetedik pontban arról olvashatunk, hogy az értelmiségi semmiféle önkényeskedést nem tűr el, illetve semmiféle anyagi visszaélést nem hallgat el és nem fedez. A közügyekben legjobb meggyőződése szerint szívesen vall, így szól a nyolcadik pont. A kilencedik parancs értelmében a szabad értelmiséginek valamennyi közérdek ügyében kezdeményezőleg kell fellépnie. És végül a tizedik parancsolat szerint a szabadságszerető ember bízik az emberek tisztességében és a közösség erejében, továbbá bízik abban, hogy elegendő bátorsággal és tisztességgel, együttes fellépéssel minden felmerülő társadalmi kérdést meg lehet oldani.

A szabad értelmiségi szerepvállalásnak ilyen tömör, világos összefoglalásával ritkán találkozunk. Lehet, hogy mindez manapság már kissé fellengzősnek hangzik, de Bibó István téziseit azért tartottam itt fontosnak felidézni, hogy mielőtt az értelmiség társadalmi szerepvállalásával összefüggő kérdések tárgyalásába fogunk, tisztázzunk legalább néhány alapvető irányadó szempontot.

Útmutatás vagy önmegvalósítás?

Mindenekelőtt szögezzük le azt, hogy a magyar társadalomnak a jövőbeni megmaradáshoz és a változó idővel való lépéstartáshoz szüksége van közügyekkel foglalkozó értelmiségiekre. Mindig is voltak elegendő bátorsággal, koruk problémáira kellő intellektuális rálátással rendelkező emberek, akik szabadságszeretetükből kifolyólag a maguk módján szembeszálltak azokkal, akik másokat becsaptak, leigáztak, kizsákmányoltak, szolgáskorba taszítottak, akiknek volt bátorságuk fellázadni a hatalmasságokkal szemben, vállalva a kiközösítést, megaláztatást, üldöztetést, nyomort, sőt sok esetben börtönt is. Ezek mind egy szálig közösségben gondolkodtak, a közérdek ügyében fáradoztak, más emberekhez a bizalom megelőlegezésével fordultak. Tegyük mindjárt hozzá, talán ezzel is kellett volna kezdeni, hogy a mai kor „intellektuális lázadói” kevesen vannak, az értelmiségiek – ahogyan a

nyugati civilizációban mindenki – saját „önmegvalósításukkal” vannak elfoglalva. A lehető legnehezebb pszichológiai feladatok egyike ma rábírnunk, ha ez egyáltalán lehetséges, rábírnunk a tehetségeket arra, hogy a bibói értelemben vett szabadságszerető emberek módjára viselkedjenek, és ne csak pénzért vállaljanak közszereplést.

Ennek a társadalmi-kulturális fejleménynek az okairól és következményeiről (az értelmiség társadalmi szerepváltásáról és szerepválságáról) a későbbiek során még szót ejtünk, itt csak annyit szükséges közbevetőleg megjegyezni, hogy „független értelmiség” talán soha sehol nem volt a világon, ezt a luxust csak néhány jómódban élő entellektüel engedhette meg magának. Régebben az írástudók egyházaknak, uralkodóknak, földesuraknak, gazdag mecénásoknak engedelmességek (szolgáltak), az újabb korban pedig a pártoknak, államigazgatásnak, hadiiparnak, pénzarisztokráciának vannak kiszolgáltatva. Elborzasztó belegondolni, hogy a „szabadságszerető intelligenciáról” legfeljebb mint eszményről beszélhetünk, a konkrét emberek azonban a maguk hús-vér mivoltában csak elvétve tesznek eleget ennek a kíváncságnak, minthogy nekik is, ahogyan a többi embernek, valamiből meg kell élniük. Reménykedhetünk ugyan abban, hogy munkájuk (feladatuk) mellett vannak, akik a szabadság kis mozgásterével rendelkeznek, ami azonban a társadalom egészét érintő kérdésekkel való foglalkozáshoz, az észlelhető válság megoldásához nem elég. Drámai belegondolni, hogy ki fogja ma megvédeni a szétesőben levő magyar társadalom tagjait a mélyszegénységtől, a demokráciadeficitől, a korrupciótól, a reménytelenségtől. Avagy a koszvói albánok sorsára jutunk valamennyien? A példa nem túlságosan erőltetett, elvégre ha jobban belegondolunk, be kell látnunk, hogy sorainkból is százezerrel mennek a jobb élet reményében Nyugatra az emberek. Persze nyugtathatjuk magunkat, hogy a többség azért marad, mozdulatlan. Csakhogy azok, akik maradnak – öregek, betegek, kisebbségiek –, többnyire szociális teherként vannak jelen. Elvárhatjuk-e az értelmiségtől (íróktól, költőktől, filozófusoktól, társadalomtudósoktól), hogy ezekben a zavaros időkben erkölcsi útmutatóink legyenek, és a választott politikusokat a szakszerűség és a méltányosság szempontjával szembesítsék, amikor a kialakuló új pénzügyvilágban maguk is „feleslegesek”, csak szociális teherként jelentenek?

Sokan mondták, látták, leírták, hogy a rendszerváltás utáni magyar kapitalizmusnak a legfőbb betegsége ugyanaz, mint a szocializmusé volt.³ Nem tudja a potenciálisan rendelkezésre álló szellemi tőkét hasznosítani. (Ez volt a legfőbb oka a félresiklott rendszerváltozásnak is.) A politika ilyen-olyan okoknál fogva víz alá nyomja a „szabad foglalkozású értelmiséget”, a „politizáló értelmiséget” meg korrumpálja, illetve csak annak és annyi mozgásteret enged, aki és ami nem zavarja mozgásköreit.

Az írástudók árulása

Julien Benda 1927-ben jelentette meg *Az írástudók árulása* című könyvét, a mű nagy port vert föl annak idején. Azóta szállóigévé vált a könyv címe, mondanivalója pedig megkerülhetetlen, ha az értelmiség helyzetéről, szerepéről beszélünk. Julien Benda szembesít bennünket valamivel, amivel nem szívesen nézünk szembe. Nevezetesen arról szól, hogy az írástudók sokáig nem hatalmi célokat követtek, hanem (ahogyan azt az egyszerű emberek még ma is képzelik) az „igazat”, a „szépet”, a „jót” – Bibó úgy mondaná, hogy az emberi szabadságot és méltóságot – hirdették. Ám ez a helyzet a XIX. században megváltozott, az értelmiségiek az „igazság”, a „jószág”, a „szabadság”, a „szépség”, a „méltányosság” hirdetése helyett mintegy „eladták a lelküket”: tudásukkal, tehetségükkel múlandó világi hatalmak, gazdasági, politikai érdekcsoportok szolgálatába szegődtek. Az „árulás” abban áll, hogy „szellemi muníciót” szolgáltatnak és szolgáltatnak bármilyen politikai törekvéseknek. Leplezve a valós szándékot, mindenféle teóriákat gyártanak, hogy aztán a hozzájuk tapadó lózungoknak a nevében gátlástalanul gyilkolhassák egymást az emberek. A helyi politikai törekvésektől a világméretű érdekharcokig az értelmiség biztosítja az állami, pénzügyi, katonai gépezet számára a „szellemi kenőolajat”. A közhiedelemmel ellentétben a szürkeállomány java része nem az „emberiség”, hanem a világbirodalmi törekvések szolgálatában áll. Az értelmiség nem a magyar nép (és más népek) fennmaradása szempontjából alapvető fontosságú kérdések boncolgatásával van elfoglalva, hanem különböző dogmák hirdetésével, amely ez idő tájt arra megy ki, hogy a még úgy-ahogy ellenálló közösségek erejét megtöriék, kicsavarják a kezéből a védekezés minden lehetőségét.

³ Vö. Gróh Gáspár: Lesz-e új államalapítás? In: Az év esszéi 2010. Magyar Napló, Budapest, 2010

Mondhatnánk, hogy ezeket a fejleményeket Julien Benda előre látta, bár akkor még többen voltak merész értelmiségi harcosok, romantikus népieskedők, akik a pénzosztó hatalmasságok ellen fellázadtak. Ma a hangadó „elit” mély megvetéssel közösi ki az értelmiség soraiból azokat, akik – hogy úgy mondjuk – „saját népük mellé állnak”.

Növekvő elitellenesség és a globális világrend

Hiába igyekeznénk szépíteni a dolgokat, az „értelmiség árulása” enyhébb vagy súlyosabb formában, de ma is lépten-nyomon tetten érhető. A művelt értelmiségiek lehangoló politikai elemzéseket írnak, amelyek végkicsengése nem az, hogy – mondjuk – a népvándorlás, a korrupció, az eladósodás, a kamatrabzolgaság talán mégsem helyénvaló, hanem hogy a lecsúszás, a demográfiai hullámvölgy, az egészségügyi ellátás és a nyugdíjrendszer válsága, a morális alapértékek eróziója, hadd ne soroljam tovább, a „globális világrend” sajnálatos velejárói, amelyek ellen nemigen lehet tenni semmit. Inkább arra ügyeljünk, hogy négyévente kire adjuk a voksunkat, ebben viszont készségesen állnak rendelkezésünkre.

Bibó István tízparancsolata nemcsak mint a „független értelmiség” saját magával szembeni közösségi normatív szabályrendszere érdekel itt bennünket, hiszen ilyen értelmiség tulajdonképpen nem létezik, hanem – amint azt Dénes Iván Zoltán helyénvalóan hangsúlyozza – ezzel a „tízparancsolat-próbálkozással” talán valamelyest hozzájárulhatunk a közhivatalnok-szerep átértelmezéséhez. Egy olyan magatartási kódex kialakításához, amelytől idegen az úrhatnamság, a hatalmaskodás, a kizsákmányolás, az önkényeskedés, az anyagi visszaélés minden formája.

Nos ez az, amiben az egész átalakuló térség (és azon belül a magyar világ) hiányt szenved. Ez az oka a növekvő elitellenességnek, a rendszerváltás sikertelenségének, és annak, hogy úgy látszik, a magyar értelmiség a pályája végére érkezett. Nem az a baj, hogy jobbról is, balról is akad néhány ellenszenves bértollnok, aki kellő javadalmazás ellenében mindenre hajlandó, hanem hogy az értelmiség korrumpálódott, széthullott, válságba került, megszűnőben van.

Sajnos ennek az okai nemcsak morális természetűek, nemcsak politikaiak és egzisztenciálisak, hanem tartok tőle – magából a rendszerből fakadnak. Persze ma szentségtörés ilyesmit

mondani, hiszen „kommunistából” épp visszavedlettünk „kapitalistává”, szó sem lehet arról, hogy az új út kiválasztásakor netán körültekintőbbek lehettünk volna. Persze a nagyobb körültekintéshez kritikailag gondolkodó, a közügyek iránt jobban érdeklődő, a nemzet mellett elkötelezett, az emberi szabadság és méltóság mellett mindenkor kiálló értelmiségiek kellettek volna. Legalább is nagyobb számban, mint ahányan voltak. Mi több, az értelmiség nagyobb része ma is fél bekapcsolódni a „nemzet sorsáról” folyó diskurzusba. Pszichológusként néha az az érzésem, hogy az utóbbi időben mintha valami furcsa örület uralkodott volna el rajtunk magyar (és nem magyar) embereken. Úgy teszünk, mint az az ember, aki nem akarja tudomásul venni, hogy rossz vonatra szállt fel. Vannak sejtései, de azokat igyekszik elhessegetni magától. Jóllehet az új rendszer strukturális torzulásai magukért beszélnek, mégis valamennyien úgy teszünk, mintha a „jövőépítés” jegyében zajlana minden. Holott ez a fajta „jövőépítés” – napnál világosabb – kimerül a régi intézmények szétzúzásában, az újonnan ránk települt hatalmasságokhoz való igazodásban, az egymást követő „forrásmegvonásokban”, az ország és a nép növekvő eladósodásában, a széles társadalmi rétegek lecsúszásában, a korábban még úgy-ahogy létező szabad szellem fölszámolásában. Megvárjuk, míg végére ér a társadalom működőképessége? Miben reménykedünk? Nem lenne ésszerűbb kilépünk a mókuserékből, mielőtt járhatatlan útra térünk? Abban reménykedünk, hogy a kárvallottak és az újgazdagok majd csak kibékülnek egymással? Ahogyan reménykedtünk – és váltig bizonygattuk egymásnak –, hogy a „szocializmust építve” utolérjük és lekörözzük Nyugatot? Van épeszű ember, aki a legjobb választásnak azt tartja, hogy mindenki boldoguljon, ahogy tud?

Elfelejtettük volna a modern kapitalista államok alapelvét, amelyekhez mindenáron „felzárkózni” igyekszünk, nevezetesen, hogy a profitot privatizálják, a költségeket viszont a társadalommal fizettetik meg (Noam Chomsky). Jó ez nekünk? Nem kellene ezt az égből pottyant (vagy ránk tukmált) társadalompolitikát mérlegre tenni? Biztos, hogy egymás kizsákmányolása visz előre bennünket? A hierarchikus társadalmi viszonyok kényszerű fenntartása jelentené csakugyan a szebb magyar jövőt? Van olyan eszetlen ember közöttünk, aki ezt komolyan elhiszi? Nem kellene kicsit jobban utánajárni, hogy hova is megy ez a vonat velünk? Nem lehet, hogy most is, ahogyan

a történelem során már többször is, illúziókat kergetünk?

Milyen elmeháborodottság lett úrrá rajtunk, hogy ebben a demográfiaileg megroppant társadalomban saját meggazdagodásunk érdekében mindenükből kiforgatva útszéli gödörbe lökjünk embereket? Látunk még egyáltalán a saját szemünkkel? Látjuk, hogy mivé lett az apró falvak népe? Hogy milyen kilátástalan az élet nemcsak a Trianonban elcsatolt, elnéptelenedett, sivár területeken, hanem a magyar vidéken? Hogy nem jár vonat, az utak járhatatlanok, jobbra-balra leomlott házfalak, beszakadt tetők, vakablakok. A házak fele üres, ahol laknak, minden második-harmadik ember egyedül él, az idősek tízszer annyian vannak, mint a fiatalok. Netán ennek az elnéptelenedő, infrastrukturálisan összeroppant, élehetetlen magyar világnak a sarcolására kívánjuk alapozni a modern magyar kapitalizmust? Vagy a városokba menekült, máról holnapra életet kívánjuk még megfosztani apró értékeiktől és maradék megélhetőségüktől? Ki az, aki ebben a többnyire megszállt, kirablott, feldarabolt, a héják által lecsupaszított magyar világban olyan nagymértékű „tőkefelhalmozást” remél még, amely a társadalom „vezető rétegének” lehetővé teszi, hogy állják a sarat a külföldi versenytársakkal szemben? Az egykori gyarmattartókkal szeretnénk versenyre kelni? Esélyesnek képzeljük magunkat azok között, akik akkora gazdasági és katonai potenciállal rendelkeznek, hogy kényük-kedvük szerint ki tudják terjeszteni hatalmukat, befolyásukat a világ szinte bármely térségére és népére? Az ország teljes kifosztásával, az egészségügyi és nyugdíjrendszer, a kultúra felszámolásával reméljük az új magyar tőkésosztályt kinevelni? Mi történt velünk? Meddig maradunk még ennek a lidérces képzelgésnek a foglyai?

Napnál világosabb, hogy az új tőkésosztály létrejöttéhez fűzött remények rég szertefoszlottak.

Indul a tőkékjükhöz a „magánvállalkozók” eddig is kizárólag saját (jóhiszemű, kiszolgált) honfitársaik kirablásával jutottak. Az újgazdagok nem munkájuknak, tehetségüknek köszönhetik szerencsésüket, hanem annak, hogy „jó időben jó helyen voltak”.

Sokan fájlalják, hogy a rendszerváltás nem „sportszerűen” zajlott. Igaz, hogy a pálya a rendszerváltozással a vagyonszerzés számára szabaddá vált, de a volt nomenklatura köréből startolók előnyben voltak: vezetői pozícióikat, kapcsolataikat, társadalmi befolyásukat köny-

nyússzerrel váltották át vagyonszerzésre, politikai hatalomra. De ha csak azt fájjaljuk, hogy a rendszerváltás során a korábbi rendszer használóinak a társadalmi befolyását nem sikerült megtörni, ahogy mondani szokták, a „szocialista milliomosokból” lettek a „kapitalista milliárdosok”, nem a bibói „szabadságszerető ember” szólal meg bennünk, hanem csupán az irigység és a kapzsiság beszél. Valójában az a felháborító, hogy az ún. „privatizáció” állami segédlettel ment végbe, vagyis a nyertesek és vesztesek személyétől függetlenül, az egyik oldalon maga az állam juttatott egyeseket tulajdonhoz, a másik oldalon azonban a társadalom széles tömegei maradtak tulajdon nélkül. Azok, akik a rendszerváltás idején közhivatalban voltak, lábbal tiporták *A szabadságszerető ember tízparancsolatát*, más szóval nélkülözték a közösségi viselkedés alapkövetelményeit. „Független értelmiség” híján, amely talán felemelhette volna szavát a közérdek ügyében, menthetlenül félresiklott és hiteltelenné vált minden, ami azóta történt velünk. Az ebből fakadó lelki krízisnek a túszaiz vagyunk valamennyien.

Hogyan jutottunk ide?

Túl nagy teret talán nem kellene a rendszer-váltó elitnek szentelni, elvégre a mai 20 éveseknek ez már történelem. Ennek ellenére talán nem árt az értelmiséggel szemben megmutató bizalomvesztés előzményeire visszatekinteni.

Magyar értelmiségről beszélünk, mintha ez egyértelmű, jól körülhatárolható társadalmi csoportot képezne, holott ennek a fogalomnak a meghatározása – tekintettel az anyaországban és utódállamokban élő kisebbségi írástudók, művészek, bölcselők, társadalomtudósok sokféleségére – csaknem lehetetlen, még akkor is, ha nem soroljuk ide a diplomások és fehérgallérosok százezreit, hanem csak azokra gondolunk, akiket hétköznapi értelemben értelmiséginek szokás nevezni, vagyis csak azokra, akik mindenféle eszmét, tudást, felfogást, érdeket képviselve befolyásolják a közvéleményt. Nyilvánvaló, hogy az értelmiség sokféleségéből adódóan tevékenysége eleve ellentmondásos és problémákkal terhes. A problémák egy része abból adódik, amint ezt az *Az írástudók árulása* című könyv kapcsán már érintettük, hogy az általában soványka jövedelemmel rendelkező „független értelmiséginek” valamiből meg kell élnie, ami magyarán azt jelenti, hogy igyekszik állami támogatást élvező intézményekbe – tévéhez, folyóirat- és lapszer-

kesztőségekbe, könyvkiadókba, színházakba, filmstúdióba, múzeumokba, egyetemekre, kutatóintézetekbe, akadémiákra stb. – bekerülni, ami tulajdonképpen az értelmiségi szerep intézményesülését jelenti. Az intézményesülés pedig, tetszik vagy nem tetszik, a szellemi függetlenség feladását jelenti, sőt a hivatalos politikai irányvonal képviselőjére kötelez. Ebből aztán újabb problémák adódnak, hiszen az intézményekben elhelyezkedő értelmiségiek egy része a vele szemben támasztott elvárások ellenére, amennyire lehet, igyekszik a „függetlenségét” (vagy legalább annak a látszatát) megőrizni, más része pedig – azok, akik szeretik magukat „kritikai értelmiségnek” tekinteni – határozottan elutasítja azt a rendszert, amely helyet szorít neki. Az értelmiségiek egy további része meggyőződéssel vallja azt, amit mond és tesz, ők az adott rendszer hordozói. Végül, de nem utolsósorban az értelmiség egy része kifejezetten álságosan viselkedik, nem hisz abban, amit mond és tesz, de saját karrierje érdekében a mindenkor hatalomhoz látványosan törleszkedik. Még ha marginális szerepet játszik is, nem feledkezhetünk meg az ún. „párhuzamos” értelmiségi struktúráról sem, az ún. „szabadúszó értelmiségiek” csoportjáról sem, amely bár kicsi, elszigetelt, szétszórt és elnyomott volt (a kívülállást minden párt és állam nehezen tűri), szerény mértékben ugyan, de fontos szerepet játszott a nemzeti szellemi világnép megőrzésében.

Szem előtt tartva, hogy viharos történelme során a határok vándorlása és a politikai rendszerek váltakozása folytán a magyar értelmiségieknek sokféle rendszerhez, kurzushoz, hatalmi elváráshoz kellett igazodniuk, talán érthető (ha nem is helyeselhető), hogy különböző „magyar elitekről” lehetne inkább beszélni, amelyek mellesleg engesztelhetetlen gyűlölettel viszonyulnak egymáshoz. S minthogy az idők változnak, a szerencse meg forgandó, a korábban a kényelmes intézményi pozíciókban meghúzódó egykori „káderek” és az új „élcsapat” úton-útfélen összezsápnak, a legkisebb soványka koncert hajlandóak lenyúzni egymás bőrét. Ennek a sokszínű, vergődő, toporzékoló magyar értelmiségi hajcihőnek az egyik jellegzetes ismérve, hogy az „elitek” – szocializációjuknak, érdekeiknek, világlátásuknak megfelelően – minden további nélkül „lefasisztázzák”, „nemzetárulónak”, „ingyenélőnek”, „zsoldosnak”, „bértollnoknak” nevezik egymást. A kölcsönös vádaskodás, sárdobálás folyományaként a paranoiás gyűlölködés olyan

méreteket öltött, hogy az a nyilvánosságra is átragadt, és nemcsak „pluralizálta”, hanem napjainkra már keresztbe-kasul felszabdalta a magyar társadalmat.

„Államfenntartó elit” és „lepénzelt pártzsoldosok”

Mindennek tükrében úgy „általában” a magyar értelmiségről aligha van értelme beszélni, mert merőben más szellemi világba csöppenünk, ha (a politikai fordulattal) a fészekből kieső „elitre” vagy az új intézményrendszerbe épp beilleszkedő értelmiségre figyelünk. De sem az előbbieket, sem az utóbbiak nem alkotnak egységes csoportot. Másként éreznek és gondolkodnak az egykori állampárt kulturális és ideológiai „establishmentjéhez” tartozó személyek, és másként a szintén balról jövő, de „rendszerkritikus” bölcselek és társadalomtudósok. Megoszlás mutatkozik a jobb oldalon is. Más habitus jellemzi azokat, akik az új szeleket meglovagolva igyekeznek „berendezkedni” az új magyar kapitalizmusba, és más azokat, akik hallgatólagosan tudomásul veszik a társadalmi változásokat, de fenntartásokkal viszonyulnak hozzá, sérelmesnek találják pl. a „törtétek úrhatnamságát”, a növekvő társadalmi egyenlőtlenséget, az esélyegyenlőség hiányát. Nem egységes a határon kívüli magyar értelmiség sem. Másnak látja a világot az utódállamok régi/új államrendszerébe beilleszkedő „pozicionált értelmiség”, és merőben másként azok, akik a fordulat idején megszervezték, talpra állították a magyarságot, de aztán az intézményes kereteken kívül rekedtek (maradtak). Arról az árokról sem feledkezhetünk meg, amely a magyar világba begyűrűző kulturális, gazdasági, világnézeti, politikai törekvésekhez való eltérő viszonyulásban fogalmazható meg. Egyfelől vannak, akik egyfolytában Európát és a „lemaradást”, „felzárkózást” emlegetik, és az új „liberális kapitalizmus” mellett tesznek hitet, másfelől vannak, akik a „nemzeti érdekekre” hivatkoznak, ezt tartják szem előtt.

A magyar értelmiséggel tehát, ami a vele szembeni elvárásokat illeti, sok baj van, ezer sebből vérzik, szinte közgyűlöletnek örvend, anynyi csalódást okozott. Azt azonban látnunk kell, hogy a csalódottság és hiányérzet nem abból fakad, hogy a tisztességes, szabadságszerető, életüket a közért áldozó személyiségek helyett csupa „lepénzelt pártzsoldossal” vagy „tolvaj gazemberrel, utolsó nemzetárulóval” van dolgunk. Vajon milyen megfontolásból álmodozhat

valaki itt „lánglelkű szabadságharcosokról”, ha az intelligencia egzisztenciális tekintetben kiszolgáltatott, ha az éppen győztes pártoktól, s ilyenolyan külföldi támogatóktól remélhet némi zsoldot? Aligha életszerű dologhoz értő „független értelmiségről” álmodozni, miközben a valóságban az írástudók legfeljebb annyi mozgástérrel rendelkeznek, hogy javadalmazás nélkül, lopva, saját költségükre az interneten elhelyezhetnek szövegeket. „Pimasz”, politikailag „inkorrekt” szövegeket, mert ahogy egy névtelen elemző írja az egyik hírportálon, azokat is fáradt emberek írják, munka után, csekély szabadidejükben.⁴

Élő tanúi vagyunk valamennyien, hogy tisztességesen mind nehezebb állami pénzekhez jutni, a pályázati támogatások mind jobban elapadnak. Ez azt jelenti, hogy a jelenlegi gazdasági válság körülményei között az intelligenciára irtózatosan nehéz idők várnak.

Félreértés ne essék, nem csak az egykori „államfenntartó elitről” beszélek, amelyet mellesleg amúgy sem fenyeget ez a veszély, hiszen mint a „népi demokrácia” megfáradt éllovasai, többségüknek van mit a tejbe aprítani, nem is beszélve azokról, akik kiemelt nyugdíjat élveznek. A magyar értelmiségnek azon részéről beszélek, amelynek kötelessége lenne az egymást váltó pártokon, kormányokon, a mindenkorai magyar államon „számon kérni” azokat az elveket, amelyek a nemzet megmaradásához és megújodásához feltétlenül szükségesek. Nem a sötétben tapogatózó, utat vesztett emberek rémült huhogásáról beszélek, hanem az értelmiség tudatos, tervszerű felszámolásáról, illetve annak várható gazdasági, politikai, kulturális következményeiről.

Az utolsó kapaszkodó az lenne, hogy önmagát politikai és kulturális értékekkel felruházó magyar „elitek” fenekedés helyett legalább egymással valamelyest szolidárisak lennének, és az az eszmény, amely az intelligencia nevéhez fűződik, amely csak ideál volt mindeddig, legalább részben megvalósulna, mert idáig nem valósult meg belőle szinte semmi.

Az értelmiségi alapállás

Lássuk, van-e erre legalább egy szemernyi lehetőség! Induljunk ki abból az alapfeltevésekből, hogy elvileg minden értelmiségi az emberek javát akarja, és a közügyekkel kapcsolatban személyes véleményének abból a meggyőződéséből kiindulva ad hangot, hogy a társadalmi

⁴ A magyar értelmiség halálára. Forrás: nepszava.hu/cikk/377950/2 (2014. február 28.)

intézmények az individuumok állásfoglalásának nyomására megváltoztathatóak, s valahogyan abba az irányba fejleszthetők, hogy segítsék a szabadabb, szebb és jobb életet. Vagyis minden értelmiségi, kimondva-kimondatlanul, meg van győződve arról, hogy a társadalmi folyamatok nem olyan szigorú kényszerpályán mozognak, hogy a felmerülő problémák ne lennének orvosolhatóak, az együttélésen ne lehetne javítani valamit. Más szóval az élet nincsen a végzetnek alávetve, amely szükségszerűen gúzsba kötné az emberiséget, korlátozná az embereket szabad akaratukban és döntéseikben. Ami azt jelenti, hogy senki sem kényszeríthet valamely népességre olyan életvitelt, „törvényszerűségnek” hazudott tévhiteket, amelyek ellenére vannak.

Ez az alapállás feltételezi, hogy az értelmiségi nemcsak elfogadja a rugalmas gondolkodásmódot, hanem ez a legfőbb ismérve, legfőbb sajátossága. Ez a gondolkodásmód azt jelenti, hogy adott esetben az értelmiségi képes szempontváltásra: az új érvek előtt meghajol, mások élettapasztalatát respektálja, képes rá, hogy „felülírja” korábbi állásfoglalást, képes túllépni a dogmákon, bármilyen köntösben jelentkezzenek is azok. Felesleges lenne erről beszélni, ha történetesen a mai „elit” egyik legfőbb hibája történetesen nem az volna, hogy képtelen mások élettapasztalatának, látásmódjának a respektálására, így alkalmatlan előremutató dialógusra. Minden említett (és nem említett) magyar értelmiségi „elit” rendületlenül a „maga igazát” hajtogatja, sőt, azt is elvitatja, hogy rajta kívül más értelmiségi is van a világon.

Ez a szemléletbeli rugalmatlanság (rigiditás) éppen úgy tetten érhető a volt baloldali értelmiségi magatartásban, mint a rendszerváltozás után az egymást váltó pártok holdudvarát képező pártelit magatartásában, ez a rugalmatlanság képezi egyfelől mindenféle politikai zsarnokság ideológiai alapját, másfelől mindenféle politikai megoldáskereséssel kapcsolatos makacs „értelmiségi” szembenállást, egyszóval a szükséges dialógus hiányát.

Elképesztő méreteket ölt az elitek közötti rivalizálás. Sőt, ez egy-egy értelmiségi szekértáboron belül is jelen van, az irigység és féltékenység erősebb motiváció magánál a pártszimpátiánál. A magam részéről értelmetlennek tartom annak találgatását, hogy vajon a „jobboldali” értelmiségiek vannak-e ma túlsúlyban a magyar világban, vagy ahogyan régebben, ma is a baloldaliak? Mint ahogyan értelmetlennek tartom annak ta-

lálgatását is, hogy kik a legbefolyásosabb hangadók jobb- és baloldalon.

Tagadhatatlan, hogy azok, akik közérdekű kérdésekben hallatják szavukat, nem egyforma befolyással vannak másokra, nem ugyanolyan mértékben gyakorolnak „termékenyítő hatást” a közgondolkodásra. Az emberek befolyásolásának (manipulálásának) azonban annyi csínja-bínja (politikai, pszichológiai, kommunikációs trükkje) van, hogy a népszerűséget vagy a „szakértőkre” való hivatkozások számát számártság volna összetéveszteni akár az előremutató gondolatok súlyával, akár az illető személy intellektuális kapacitásával.

Véleményformálók

Nemrégiben *Véleményformálók* címen érdekes könyv jelent meg az említett témakörből. A könyv azokról a „megmondó emberekről” szól, akik a közügyekben rendszeresen megszólalnak, s nehezen megfogható tekintélyük folytán mintegy irányt mutatnak, magyarán megmondják, hogy miről mit kell gondolnunk. A könyv sokat mond el a magyar szekértáborokról, nemcsak a favorizált entellektüelekről, hanem azokról is, akikhez a megmondó emberek szólnak. Az is kiderül, hogy a megmondó emberek, jóllehet gyakran „független szakértő” (író, bölcsele, tudós) mezében tetszelegnek, valójában vastagon politizálnak, mi több, nem annyira szakmai hozzáértésüknek, mint politikai elkötelezettségüknek köszönhetik népszerűségüket. A politikailag hasonlóan gondolkodók teremtenek ugyanis „értelmiségi sztárokat” belőlük, ők aztán mint „szaktekinélyek” a szekértáboron túl is széles „közösségi identitást” teremtenek. Politikai szerepvállalás nélkül ez nem megy. A kutya sem ugat meg egy „független” (szabadon lebegő) értelmiségit. Arról a csekélyeségről nem is beszélve, hogy a politikai elkötelezettség biztosítja a közéleti megszólalás lehetőségét, a közbeszédben való jelenlétet, egzisztenciát jelent, és elengedhetetlen a társadalmi előmenetelhez, kitüntetésekhez, a szélesebb körű hírnévhez. A politikai szerepvállalás annyira hatásos, hogy a kutatási adatok szerint a magyar értelmiség (a „kulturális elit”) nagy része rendszeresen megszólal a szakmájában nem vágó kérdésekben, hallatja hangját közügyekben, vagyis politikai véleményformálásra vállalkozik.

Mondhatnánk, hogy nincs ebben semmi új, ez így természetes. A gond csak az, hogy a politikai elkötelezettség ellentmond a rugalmas gondolkodásmódra vonatkozó értelmiségi attitűdnek.

A politikai magatartás és szerepvállalás hűségét, az értelmiségi magatartás viszont nagyfokú körültekintést és szellemi rugalmasságot kíván meg. A kétféle társadalmi szerepkör csaknem kizárja egymást. Ami nem azt jelenti, hogy egy politikai párt soraiban nem kellene intelligens emberek, vagy hogy egy értelmiséginek ne lehetne politikai véleménye, hanem hogy a két dolog természeténél fogva nehezen fér össze, mint ahogyan két lovat sem lehet egyszerre megülni.

Van-e megoldás?

Mármost mi lehet a helyzet megoldása, ha van rá megoldás egyáltalán? Mindenesetre a politikum és az értelmiség „összeolvadása” nem jelent megoldást. Mindenekelőtt azért nem, mert a két szférának ellensúlyoznia és kontrollálnia kell egymást, nem pedig összeforrnia, ezáltal egymás törekvését, attitűdjét kioltva, hatástalanítva. Minden társadalmi alakulatban – így a magyar világban is – konkrét feladatokon kell úrrá lenni, amelyre vonatkozóan a politika és az értelmiség rálátása, a megoldáskeresés motivációja más és más, de mindkettő egyaránt szükséges. A hatalom megszerzése és gyakorlása mellett (erre irányul minden politika) az uralom ellenpontjaként szükség van szabadságra, méltányosságra, a közösségi (szolidaritás) érzés ápolására, ami viszont az értelmiség feladata, illetve annak a feladata lenne.

Azt, hogy lesz-e valamikor az egyszerű, mindennapi emberek elvárásainak megfelelő „független értelmiség”, amely ezt a feladatot ellátja, nem tudhatjuk. Talán igen, talán nem, mindenesetre az „átlagemberek” hatalommal szembeni kiszolgáltatottsága (megfélemlítettsége, megrövidítettsége) miatt erre feltétlenül szükség lenne. Ha lett volna, volna ennek az eszményi szerepkörnek megfelelni tudó (és akaró) értelmiségi, nemcsak a rendszerváltozás alakult volna másként, hanem az azóta eltelt negyedszázad is. Ezzel szemben az a helyzet, hogy a „rendszerváltás” ma párját ritkító szitokszó, azóta pedig egyfolytában sárdagonyázással foglalkozunk. Mert mire jutottunk? Az ígért (vágyott) gazdasági felindulás elmaradt, a jóléti államtól (a polgárosodástól, a korszerű mezőgazdaságtól, a tudományos-technikai haladás élvonalától, a jogállamtól, az emberi méltóság tiszteletben tartásától stb.) messzebb vagyunk, mint az eltorzult szocializmusban voltunk. A közegészség, közbiztonság, közmorál romokban. A művészet, irodalom, közművelődés csapnivaló. Hadd idézzem néhány

mondat erejéig Bőjte Csaba adventi kifakadását: „Nem mehet ez így tovább. Tudom az eszemmel, hogy túl sok már a hazugság, a léha képmutatás. Magam is érzem, hogy jó lenne betörni néhány ablakot, szétverni az álnokok között. Türelmetlenek vagyunk. [...] Mint a gyermekek veszekszünk ócska babarongyokon, és észre sem vesszük, lassan szabadul el körülöttünk a pokol. [...] Hogyan lehetünk ilyen vakok?”⁵

Nem folytatom. A múltra és jövőre vonatkozóan pedig elidőzhetnénk még egy-két felvetésnél. Például annál a gondolatnál, hogy az értelmetlen és hosszúra nyúlt diktatúra után vajon miért nem volt bennünk „elegendő szándék, mérlegelő megfontolás és bölcsesség ahhoz, hogy a szocializmus csődjéből kiutat kereső szellemi elit a két világrendszer egészséges szintézisére törekedjen?”⁶ És hogy a rendszerváltás óta miért megy minden rossz mederben: „mérlegelés, tervezés, megfontolás helyett a gyors hatalomszerzés”⁷, ami a közjó helyett kizárólag az egyéni gyarapodást szolgálja.

Költői kérdés. Hiányzott és máig hiányzik a „mérlegeléshez, tervezéshez, megfontoláshoz” szükséges független értelmiség. A rendelkezésünkre álló politikai elit ugyanis, a dolgok természeténél fogva, kizárólag hatalomszerzéssel, a javak és lehetőségek újraelosztásával volt és van elfoglalva. Talán, ha rendelkezünk megfelelő elittel, Nyugatról sem vettünk volna át kritikátlanul mindent, annál kevésbé, mivel volt elegendő időnk megtapasztalni, hogy hová vezet, ha saját jól felfogott érdekünk helyett a politikai-értelmiségi elit egy nagyhatalom szolgálatába szegődik.

Késő találgatni. Van azonban valami, amit kapkodás és reménytelen eszményekbe való kapaszkodás nélkül megtehetünk. Bibó Istvánnal kezdtem, vele is szeretném befejezni. Tudjuk, hogy sokat tipródott a közhivatalnok és az értelmiség szerepén,⁸ talán volna mit javaslataiból megszívlelni.

Lengyel László *A rendszerváltó elit tündöklése és bukása* című könyvének hátlapján ez olvasható: „A rendszerváltó politikai személyiség és az

⁵ Bőjte Csaba: Adventi üzenet. Forrás: erdely.ma/hitvilag (2015. március 5., csütörtök)

⁶ Alföldy Jenő: Az év esszéi 2010. Magyar Napló, Budapest, 2010, 185. oldal

⁷ I. m., uo.

⁸ Dénes Iván Zoltán: Az értelmiségi szerepkörrel járó kötelességek. In: Hódi Éva (szerk.): Őrző a strázsán. Emlékkönyv Hódi Sándor 70 éves születésnapjára. Sorsok – Emberek sorozat. Széchenyi Stratégiakutató Társaság, Ada, 2013, 213. oldal.

őt szülő vagy általa kialakított politikai szervezet képességei és lehetőségei határára jutott. Nem egyesek teljesítenek alul, hanem valamennyien. A politikai rendszerben a parlamenti pártok, az érdekképviseltek, a nemzeti intézmények megszilárdultak. Szellemi vagy gyakorlati célú tömegmozgalmak nincsenek. Az újító politikai, szociális, közgazdasági eszmék nem mutatkoznak. A társadalomra példaként ható független erkölcsi tekintélyek, de még a médiasztárok is hiányoznak.”⁹

Ami a rendszerváltó elit alulteljesítését illeti, az igaz, a többi azonban apológia, megszépítése (megideologizálása) a tarthatatlan társadalmi állapotoknak. Még hogy újító eszmék nem mutatkoznak? A társadalomra példaként ható független erkölcsi tekintélyek hiányoznak? Ezt nyilván maga a szerző sem gondolhatja komolyan. A történelem azt bizonyítja, hogy hamis bármiféle helyzet – pártok, érdekképviseltek, intézmények – „megszilárdulásáról” beszélni, ha az abban részt vevők olyan kompromisszumot követtek, amely világosan „nem a nemzet érdekeit követte.”¹⁰ Márpedig a rendszerváltás során ez történt, a nemzet kizárásával ment végbe.

A társadalomra példaként ható független erkölcsi tekintélyre (illetve annak hiányára) vonatkozóan azt kell mondanom, hogy találhatunk ilyen példaképet. Bibó István pl. mindmáig nem

halványuló jelképe a szabadságszerető értelmiségieknek. Emlékeztetőül: tudjuk, hogy Bibó István legfőbb bűne a forradalomban való szerepvállalása mellett az volt, hogy 1956. november 4-e után sem adta föl a magyar forradalommal kapcsolatos álláspontját és megoldási javaslatait, és ezzel a nagyvilágban hosszú időre életben tartotta a „magyar kérdést”. 1958-ban a Legfelsőbb Bíróság életfogytiglani börtönre ítélte, 1963-ban amnesztiával szabadult. Bibó István azon kevés értelmiségi közé tartozott, aki személyes példájával, munkáival és politikai szerepvállalásával képes volt a különböző politikai irányultságú ellenzéki személyiségeket összefogni. 1985-ben szakkollégiumot neveztek el róla, amelynek Stumpf István lett az igazgatója. Innen, ebből a kollégiumból került ki a Fidesz alapítóinak egy része. E sorok írója mint volt Eötvös-kollégista – egyébként mindmáig kisebbségi sorsban élő független értelmiségi – azt gondolja, és meggyőződéssel vallja, hogy a magyar kormány azzal tudná hitelességét megőrizni, valamint a politikai elitben megingott közösségi bizalmat valamelyest helyreállítani, ha a bibói *politikai tízparancsolatot* kötelezővé tenné mindazok számára, akik közszolgálati feladatra vállalkoznak. Hogy a későbbiekben mi lesz, lesz-e nemzetben gondolkodó magyar értelmiség, s ha igen, milyen lesz, egyikünk sem tudja, ez a jövő titka.

9 Lengyel László: A rendszerváltó elit tündöklése és bukása. Helikon Kiadó. Nyomta és kötötte a gyulai Dürer Nyomda Kft. 1996-ban.

10 Békés Márton: Miért nincs hungaro-optimizmus? És miért ne is legyen? In: Az év esszéi 2010. Antológia. Magyar Napló. Budapest, 2010. A kötetet válogatta és szerkesztette: Rosonczy Ildikó. 374–382 oldal.